

Олена Чевичелова,
старший викладач кафедри іноземних мов,
Харківський національний автомобільно-дорожній університет
<https://orcid.org/0000-0001-5325-5734>
м. Харків, Україна

Інтегроване навчання видів мовленнєвої діяльності на заняттях з англійської мови у ЗВО

Integrated approach to teaching English language skills in university classroom

Анотація. У статті проаналізовано зміст та доцільність застосування інтегрованого підходу на заняттях з англійської мови. Використання інтегрованого підходу в навчанні іноземної мови зумовлено тісною взаємодією основних видів мовленнєвої діяльності в реальному спілкуванні, схожістю їхніх функцій і форм. Інтегрований підхід дає можливість об'єднати всі професійно значущі мовленнєві навички в єдине ціле і сприяє успішному навчанню іноземної мови в немовному ЗВО.

Описано основні принципи навчання різних видів мовленнєвої діяльності: аудіювання, читання, говоріння та письма під час практичного застосування інтегрованого підходу з урахуванням їхніх спільних та відмінних характеристик. Зазначено, що практичне тренування студентів у мовленнєвій та комунікативній діяльності через взаємопов'язане формування продуктивних та рецептивних іншомовних навичок, а також паралельне застосування традиційних і дистанційних навчальних засобів сприятиме тому, щоб студенти не лише опанували мову, яку вивчають, але й могли використовувати її у спілкуванні в майбутніх реальних ситуаціях. За інтегрованого підходу кожен вид мовленнєвої діяльності слугує як метою навчання, так і засобом формування інших видів мовленнєвої діяльності.

Наголошено на тому, що для ефективного використання інтегрованого підходу до формування мовленнєвих навичок необхідно враховувати особливості покоління, до якого належать студенти. Доведено, що візуалізація є найкоротшим шляхом до мислення сучасного студента, тому використання карт візуальної підтримки є ключем до успіху. Інтеграція аудіювання, читання, говоріння та письма має великий потенціал для оволодіння іноземною мовою за умови реалізації комунікативного підходу. Оскільки у немовних ЗВО навчання іноземної мови відводиться невелика кількість часу, принцип взаємопов'язаного навчання видів мовленнєвої діяльності є оптимальною формою організації навчального процесу.

Ключові слова: інтегрований підхід, іноземна мова, мовленнєві навички, візуалізація, студенти, немовний ЗВО.

Summary. *The article analyses the content and advisability of using the integrated approach at English language classes. The implementation of the integrated approach in a foreign language teaching is justified by the strong interaction of the main types of language skills in real communication, as well as the similarity of their functions and forms. The integrated approach makes it possible to combine all professionally relevant language skills into a single one and contributes to the successful foreign language teaching at a nonlinguistic university.*

The basic principles of teaching different types of language skills, namely listening, reading, speaking and writing are considered in the process of practical application of the integrated approach, taking into account their common and distinctive characteristics. It is noted that practical training of students in speech and communication activities through the interconnected formation of productive and receptive foreign language skills, as well as the simultaneous use of traditional and distance learning tools will help students not only master the language they learn, but also be able to use it in real life communication. According to the integrated approach, each type of language skill serves both as a learning goal and as a means of forming other types of language skills.

It is emphasised that in order to effectively use the integrated approach to the development of language skills, it is necessary to take into account the peculiarities of the generation of students we teach. Visualisation is the shortest way to thinking of a modern student, so the use of visual support maps is the key to success. The integration of listening, reading, speaking and writing has great potential for foreign language proficiency, provided that the communicative approach is implemented. The integrated teaching of English language skills is the optimal form of the educational process organisation at non-linguistic universities under conditions of insufficient hours allocated to this discipline.

Key words: *integrated approach, foreign language, language skills, visualisation, students, nonlinguistic university.*

Вступ. На сучасному етапі розвитку методики викладання іноземних мов пріоритетним напрямом роботи викладача немовного ЗВО є формування в студентів необхідного рівня комунікативної компетенції, достатнього для забезпечення їхньої академічної мобільності, тобто здатності та потенційної можливості обирати різні конфігурації власної освіти залежно від мінливих умов середовища і вимог роботодавця. Володіння іноземною мовою стало однією з базових життєвих навичок у сучасному суспільстві, що, безумовно, вимагає використання нових ефективних підходів і методів, форм і способів організації процесу навчання. З огляду на тісну взаємодію всіх видів мовленнєвої діяльності, одним із таких методів можна вважати інтегрований підхід, націлений на комплексне навчання як продуктивних, так і рецептивних навичок. У межах інтегрованого навчання основні види мовленнєвої діяльності поперемінно виступають у навчальному процесі і як мета, і як засіб навчання. Збалансований підхід до розвитку всіх видів мовленнєвої діяльності, їхня інтеграція, взаємозв'язок і взаємодія призводять до рівномірного розвитку

усіх основних видів мовленнєвої діяльності без жодної переваги однієї з них. Інтеграція аудіювання та читання з подальшим виходом у мовлення має великий потенціал для розвитку кількох видів мовленнєвої діяльності одночасно і є відображенням комунікативного підходу, оскільки в реальному спілкуванні ми оперуємо інформацією, отриманою з різних джерел, використовуючи як аудіальний, так і візуальний канали. Для ефективного використання інтегрованого підходу до формування мовленнєвих навичок необхідно визначити та врахувати фактори, що впливають на його застосування, а також основні характеристики покоління, до якого належать студенти, щоб обрати найефективніші форми і види роботи.

Методологія та методи дослідження. Питання доцільності використання інтегрованого підходу до викладання іноземної мови широко висвітлені в науково-педагогічній літературі. Проблемою інтеграції на різних етапах освіти займалися І. Бім, Н. Бориско, С. Ніколаєва [9], К. Ружин [10] та інші. Науковці аналізували окремі аспекти використання інтегрованого підходу в практичній діяльності, зокрема І. Коротяєва [7] вивчала особливості інтегрованого та аспектного підходів до навчання іноземної мови, Н. Морська [8] – особливості формування фонологічної компетенції з урахуванням інтегрованого підходу, М. Сова [11] – модель інтегрованого навчання і технологію її впровадження у навчальний процес ЗВО. Цимбал С., Скрипник Н. [12], Цегельська М. [6] описують методіку практичного застосування графічних органайзерів як сучасної технології візуалізації для представлення та структурування інформації на заняттях з іноземної мови у ЗВО, використання яких сприяє ефективному навчанню усіх видів мовленнєвої діяльності одночасно. Зарубіжні науковці, такі як М. Афнан [1], Дж. Річардс і Т. Роджерс [5], Р. Оксфорд [4] та інші у широкому аспекті охоплюють питання застосування інтегрованого підходу.

Попри існування великої кількості досліджень, дискусія щодо переваг інтегрованого навчання іноземних мов у ЗВО продовжується. Потребує подальшої розробки методика ефективного застосування цього підходу з урахуванням особливостей сучасного покоління студентів.

Мета та завдання статті – аналіз змісту та доцільності застосування інтегрованого підходу на заняттях з англійської мови в немовному ЗВО; опис основних принципів навчання різних видів мовленнєвої діяльності: аудіювання, читання, говоріння та письма під час практичного застосування інтегрованого підходу з урахуванням їхніх спільних та відмінних характеристик, а також особливостей сучасного покоління студентів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Чотири мовленнєві навички (аудіювання, говоріння, читання та письмо) – це спосіб, у який мова використовується для спілкування [5]. Кожного разу під час мовлення ми використовуємо комбінацію цих навичок, що виступають засобом спілкування. А отже, якщо реальна ситуація спілкування вимагає від студента одночасного використання усіх чотирьох навичок, то і навчати їх потрібно інтегровано. На цьому, зокрема, наголошує М. Афнан, зазначаючи, що інтегрований підхід до викладання мови є життєво важливою технікою для ефективного вивчення мови [1]. Дж. Річардс і Т. Роджерс визначають інтегрований підхід як такий, що пов'язує читання, письмо, говоріння та аудіювання разом у дії. У широкому сенсі інтеграція навчання мовленнєвих навичок розглядається як цілісний підхід або навчальний план з розвитку декількох навичок одночасно [5]. Тобто, якщо заняття стосується читання, то воно також повинно містити завдання для формування навичок аудіювання, говоріння та письма. При цьому акцент робиться на комунікативних цілях, а не на академічних успіхах.

Безсумнівно, інтегрований підхід передбачає, що студенти використовують усі чотири мовленнєві навички на занятті з англійської мови, відтворюючи реальне спілкування в різних ситуаціях. Можна стверджувати, що інтегрований підхід до навчання мовленнєвих навичок є природним способом вивчення мови, адже у реальному спілкуванні мовленнєві навички рідко використовуються ізольовано: винятковою є ситуація, коли одна з чотирьох навичок зустрічається сама по собі.

Ми погоджуємося з думкою Р. Оксфорд, яка стверджує, що на ефективних заняттях з іноземної мови викладачі повинні інтегрувати мовленнєві навички одночасно, щоб зробити вивчення мови максимально реалістичним, що є необхідною умовою для спілкування [4]. Часто одна навичка підсилює іншу: ми вчимося говорити, частково моделюючи те, що чуємо, і ми вчимося писати, вивчаючи те, що читаємо [2]. Саме тому необхідно розробляти інтегровані завдання, що поєднують декілька видів мовленнєвої діяльності, наприклад, навчання читання можна легко пов'язати з навчанням письма та лексики. Такі завдання стимулюють інтерес студентів та підвищують мотивацію до вивчення мови, адже дозволяють використовувати іноземну мову в реальному житті. В. Цзін наголошує, що інтеграція цих чотирьох навичок сприяє розвитку комунікативної компетенції, оскільки реальне життя вимагає від студентів не лише занурення у вивчення мови, але й набуття вміння правильно використовувати мову в комунікативних ситуаціях [3].

Широке застосування інтегрованого методу навчання основних видів мовленнєвої діяльності зумовлене їхньою тісною взаємодією в

реальному спілкуванні. Головною підставою для взаємозв'язку окремих видів мовленнєвої діяльності є схожість їхніх функцій (продуктивних і репродуктивних) і форм (усної та письмової). Проте, крім цього, існують й інші моменти, що дають змогу констатувати взаємозалежність і взаємозумовленість говоріння, слухання, письма та читання.

Очевидним є взаємозв'язок двох аспектів усного мовлення (слухання і говоріння), зумовлений складною розумовою діяльністю з опорою на внутрішнє мовлення і механізм прогнозування. Фази слухання і говоріння в усному спілкуванні постійно змінюють одна одну. При цьому слухання – це не лише сприйняття усного повідомлення, а й підготовка у внутрішньому мовленні відповідної реакції на почуте (висловлення згоди/незгоди, формулювання запитань, повідомлення додаткової інформації з приводу почутого тощо). Отже, аудіювання розвиває говоріння, а говоріння допомагає формуванню сприйняття мови на слух.

Не менш тісно аудіювання пов'язане з читанням, оскільки обидва ці види мовленнєвої діяльності спрямовані на сприйняття, розуміння і смислову переробку інформації. Крім того, їхній зв'язок пояснюється тим, що читання є трансформацією графічної мови у звукову. Подібний процес відбувається й під час письма, коли той, хто пише, перед написанням слова промовляє його у внутрішньому мовленні.

Видається доречним співвіднести читання вголос з говорінням як «контрольоване говоріння» і читання про себе за рахунок механізму внутрішнього промовляння. Безсумнівним є те, що читання сприяє розвитку говоріння за рахунок розширення словникового складу та засвоєння граматичного ладу мови.

Зв'язок читання і письма як двох аспектів письмового спілкування ґрунтується на одній графічній системі мови; тому можемо говорити, що читання сприяє розвитку говоріння та письма, оскільки збагачує людину новими словниковими одиницями, складнішими синтаксичними конструкціями, сприяє активному запам'ятовуванню лексики та граматики.

Отже, мета інтегрованого навчання – сформувати органічну цілісність освітнього процесу. Згідно із зарубіжною концепцією головним чинником інтегрованого навчання є практичне тренування студентів у мовленнєвій та комунікативній діяльності через взаємопов'язане формування продуктивних та рецептивних іншомовних навичок, а також паралельне застосування традиційних і дистанційних навчальних засобів. Інтеграція аудіювання, читання, говоріння та письма має великий потенціал для оволодіння іноземною мовою за умови реалізації комунікативного підходу. Оскільки у немовних ЗВО навчанню іноземної мови відводиться невелика кількість часу,

принцип взаємопов'язаного навчання видів мовленнєвої діяльності є оптимальною формою організації навчального процесу.

Відомо, що викладання англійської мови охоплює мовні системи (фонологія, лексика, граматики тощо) та мовленнєві навички (говоріння, письмо, читання та аудіювання). Мовні системи відносяться до знань про мову, набуття яких є першим кроком у формуванні навичок і основою для успіху у вивченні іноземних мов на початковому та вищому рівнях. Проте якщо говорити про оволодіння іноземною мовою, то ідеться не про знання, а про вміння, тому граматику та лексику слід вивчати з метою формування мовленнєвих навичок. Навички ж, у свою чергу, поділяються на рецептивні: аудіювання та читання, саме так студенти отримують знання та продуктивні: навички, які показують як студент здатен продукувати знання. Взаємозумовленість усіх чотирьох видів мовленнєвої діяльності передбачає взаємопов'язане навчання іноземної мови, тобто збалансоване формування як рецептивних, так і продуктивних навичок на основі спільного мовного матеріалу та за допомогою спеціальних прав. Загалом, ми бачимо, що формування іноземної мовленнєвої компетенції студентів проходить через такі етапи: викладачі подають студентам мовний матеріал, вони його сприймають, викладачі оцінюють як він засвоюється, потім спостерігають за тим як студенти продукують знання, а наприкінці викладачі оцінюють результат.

При навчанні читання та аудіювання зазвичай використовують два підходи: висхідний принцип (знизу-вгору) та низхідний принцип (зверху-вниз). Висхідний принцип переважно використовується для початківців, за його допомогою навчають читання або аудіювання крок за кроком. Якщо йдеться про аудіювання, то спочатку ми слухаємо звуки, потім слова, а потім речення. Аналогічна робота проводиться із читанням: студенти читають літери, потім склади, потім слова, потім речення. І так крок за кроком студенти зможуть читати довгі складні тексти. Якщо лернери вже досягли рівня A2, можна використовувати низхідний принцип (зверху-вниз), коли студенти використовують свої фонові знання для прогнозування. Далі вони можуть слухати або читати для отримання спочатку певних деталей, для загального розуміння тексту або аудіозапису. Таким способом студенти слідкують по тексту, який вони слухають, або переглядають, щоб зрозуміти суть, і лише після цього вони можуть слухати з метою відтворення конкретних деталей.

В університеті ми зазвичай навчаємо студентів з вищим рівнем знань, тому використовуємо підхід зверху-вниз. Заняття з англійської мови побудоване за цим принципом обов'язково має вступний етап (lead-in), під час якого ми готуємо студентів до сприйняття нового

матеріалу; цей етап допомагає активізувати фонові знання студентів, після чого вони приступають до слухання або читання. Студенти слухають або читають щонайменше двічі: спочатку для отримання загальної інформації, потім для отримання конкретної інформації, а потім рекомендовано провести продуктивне повторення, і на цьому етапі студенти повинні будуть продукувати те, що вони засвоїли. Отже, ми проходимо весь шлях від отримання знань до продукування мови.

Зауважимо, що ретельне відпрацювання мовного матеріалу та дотримання основних методичних принципів роботи з аудіозаписами та друкованим текстом, а також різноманітність комунікативних завдань дають змогу засвоїти матеріал, що вивчається, та вибудувати усне і письмове монологічне висловлювання на задану тему.

Формування продуктивних навичок студентів (говоріння, письма) складніше завдання. В процесі продукування мовлення студентів, звісно, можна використовувати класичний викладач-центрований підхід (teacher-centered), де викладач надає фрагменти мови, що вивчаються, а потім студенти продукують результати навчання. Такий підхід може бути дієвим з точки зору розвитку точності мовлення (accuracy), але він не виявляє своєї ефективності в аспекті інтегрованого підходу, коли мова йде про використання англійської в реальних життєвих ситуаціях і не сприяє підвищенню мотивації. Тут на допомогу приходить студентоцентризований підхід (learner-centered), що сприятиме розвитку вільного мовлення (fluency).

Що ж стосується письма, то зазвичай використовують продуктивний (product) та процесуальний (process) підходи. Продуктивний підхід дуже схожий на викладач-центрований підхід, адже студенти отримують зразок, використовують цей зразок для написання тексту, а викладач оцінює написаний текст. Ми вважаємо, що цей підхід не відповідає принципам інтегрованого навчання, але може бути дієвим на початковому етапі, коли студенти тільки починають вчитися писати. Для студентів з рівнем англійської мови A2 і вище доречно застосовувати процесуальний підхід, за якого студенти продукують власні ідеї та самостійно їх організують: вони створюють чернетки і вносять корективи. Такий підхід дозволяє студентам відчути себе справжніми письменниками, висловити індивідуальне бачення запропонованої проблеми, організувати та структурувати текст за власною логікою, не копіюючи зразок. І саме так вони розвивають писемне мовлення, покращуючи не лише свої мовленнєві навички, але й мотивація до вивчення іноземної мови.

Зважаючи на вищевикладене хочемо наголосити на тому, що навички розвиваються за допомогою підходу, орієнтованого на учня (learner-centred), тому для їх ефективного формування необхідно

враховувати основні характеристики покоління, до якого належать студенти, що ми навчаємо. Нинішнє покоління – це студенти народжені після 1997 року, яких називають цифровими аборигенами, оскільки вони не уявляють свого життя без Інтернету, YouTube, мобільних телефонів та інших цифрових гаджетів. Цифрові аборигени здобувають знання очима, мислять «твітами», тому візуалізація та категоризація є ключем до успіху [6]. Особливо дієвим засобом візуалізації є використання на заняттях з іноземної мови карт візуальної підтримки, що полегшують сприйняття та запам'ятовування значного обсягу навчальної інформації або складного навчального матеріалу; сприяють розвитку критичного мислення; спонукають до аналізу та синтезу інформації [12]. Перевагою візуальних технологій загалом та карт візуальної підтримки у навчанні іноземної мови є можливість надання студентам мовних знань та комунікативних навичок у стислій, доступній та легкій для засвоєння формі завдяки інтенсифікації зорового сприйняття. Викладачам іноземних мов варто також пам'ятати, що цифрові аборигени не запам'ятовують матеріал одразу, тому їм слід давати більше часу на осмислення матеріалу після заняття, забезпечивши наочним матеріалом. Отож можна після занять надіслати презентацію, щоб вони могли ще раз переглянути і зрозуміти матеріал, а також розробити і надати блок вправ на розуміння вивченого, попросити скласти або заповнити концептуальну схему, яка дозволить виділити ключові моменти заняття або встановити взаємозв'язок між поняттями теми. Викладачі повинні дотримуватися принципу взаємопов'язаного навчання продуктивних і рецептивних видів мовленнєвої діяльності, адже інтегрований підхід має такі переваги зокрема як відбувається опора на зорові, слухові, моторні та мовленнєворухові види відчуттів; кожен вид мовленнєвої діяльності як є метою навчання, так і засобом формування інших видів мовленнєвої діяльності; навчання наближається до умов реального міжкультурного спілкування; навички читання, письма, аудіювання та говоріння формуються не розрізнено, а інтегруються.

Висновки з дослідження. Підсумовуючи вищезазначене можна стверджувати, що усі мовленнєві навички є важливими та необхідними компонентами для розвитку комунікативної компетенції студентів, їх слід формувати разом, використовуючи інтегрований підхід до викладання іноземної мови, адже він передбачає інтеграцію всіх мовленнєвих навичок у реальній ситуації на занятті. Використання інтегрованого підходу до навчання іноземної мови зумовлено тісною взаємодією основних видів мовленнєвої діяльності в реальному спілкуванні, схожістю їхніх функцій і форм. Так, наприклад, аудіювання розвиває говоріння, яке, в свою чергу, сприяє сприйняттю мови на

слух. Аудіювання також тісно пов'язане з читанням, зважаючи на те, що ці види мовленнєвої діяльності спрямовані на сприйняття, розуміння і смислове перероблення інформації. Внутрішнє промовляння під час написання слова зумовлює зв'язок письма і говоріння, а єдина графічна система мови – зв'язок письма і читання. Для ефективного використання інтегративного підходу до формування мовленнєвих навичок необхідно враховувати особливості покоління студентів, яких ми навчаємо. Візуалізація є найкоротшим шляхом до мислення сучасного студента, тому використання карт візуальної підтримки є ключем до успіху.

Принцип взаємопов'язаного навчання видів мовленнєвої діяльності є оптимальною формою організації навчального процесу у немовних ЗВО в умовах недостатньої кількості годин, що виділяється на цю дисципліну. Інтегрований підхід дає можливість з'єднати всі професійно значущі мовленнєві навички в єдине ціле і, безсумнівно, сприяє успішному навчанню іноземної мови в немовному ЗВО.

Подальші розвідки можуть бути пов'язані з розробкою ефективної методики застосування інтегрованого підходу на заняттях з іноземної мови з урахуванням етапів навчання у немовному ЗВО.

ЛІТЕРАТУРА

1. Afnan M. Kumaravadivelu's Framework as a Basis for Improving English Language Teaching in Saudi Arabia: Opportunities and Challenges. *English Language Teaching*. 2014. Vol. 7, No. 4. P. 96–110.
2. Brown H. D. *Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy*. 2nd edition. Pearson Education, 2000. 480 p.
3. Jing W. Integrating Skills for Teaching EFL – Activity Design for the Communicative Classroom. *Sino-US English Teaching*. 2006. Vol. 3, No. 12 (Serial No. 36). P. 1–5.
4. Oxford R. Integrated skills in the ESL/EFL classroom. ERIC digest. *ESL Magazine*. 2001. Vol. 6, No. 1 URL : <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED456670.pdf>.
5. Richards J. C., Rodgers T. S. *Approaches and methods in language teaching* (3rd ed.). Cambridge, United Kingdom: Cambridge University Press, 2014. 420 p.
6. Tsehelska M. English Language Instructions for Clip Thinkers. *Philological Studies: Scientific Bulletin of Kryvyi Rih State Pedagogical University*. 2019. Vol. 19. P. 189–196.
7. Коротаєва І. Особливості інтегрованого та аспектного підходів у навчання іноземної мови у мовному ВНЗ. *Наукові записки: Серія: Філологічні науки*. Випуск 165. P. 508–513.
8. Морська Н. О. Інтегрований підхід до викладання іноземної мови. *Проблеми лінгвістики науко-технічного і художнього тексту та питання лінгвометодики* : збірник наукових праць / Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2001. № 419. С. 18–20.
9. Ніколаєва С. Ю. Міжкультурна іншомовна освіта в Україні: ключові проблеми. *Іноземні мови*. 2016. № 2. С. 3–8.

10. Ружин К. М. Особливості змісту і функціонування принципів інтегрованого та диференційованого підходів у навчанні іноземної мови. *Вісник Запорізького національного університету*. 2014. Педагогічні науки. № 1 (22). С. 258–266.
11. Сова М. О. Концептуальна модель інтегрованого навчання і технологія її впровадження у навчальний процес вищої школи. *Біоресурси і природокористування: Науковий журнал*. 2009. Т. 1, № 1/2. С. 169–177.
12. Цимбал С. В., Скрипник Н. С. Аналіз можливостей застосування графічних організаторів у викладанні іноземної мови. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. Хмельницький: ХНУ, 2022. Випуск 23. С. 44–47.